

5. Сергійчук В. Український Крим / В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2001. – 304 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВОВУ), ф. 27, оп. 8, спр. 348, 50 арк.
7. ЦДАВОВУ, ф. 27, оп. 8, спр. 11, 308 арк.
8. ЦДАВОВУ, ф. 27, оп. 8, спр. 361, 50 арк.
9. ЦДАВОВУ, ф. 27, оп. 8, спр. 773, 206 арк.
10. ЦДАВОВУ, ф. 27, оп. 9, спр. 701, 127 арк.
11. ЦДАВОВУ, ф. 27, оп. 9, спр. 71, 35 арк.
12. ЦДАВОВУ, ф. 27, оп. 10, спр. 43, 149 арк.

УДК 930.1(477) «1917/1921».

*Продаюк Федір
(Київ, Україна)*

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ В ДОБУ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено комплексний аналіз стану дослідження в сучасній вітчизняній історіографії відносин України і Німеччини у 1918 р.

Ключові слова: П.Скоропадський, Німеччина, дипломатія, історіографія.

This article provides a comprehensive analysis of research in modern domestic historiography of relations between Ukraine and Germany in 1918.

Key words: P. Skoropadskyi, Germany, diplomacy, historiography.

Постановка проблеми. В сучасних умовах важливе значення для України має формування рівноправних стосунків як з сусідніми державами, так і з іншими країнами. Вирішення даної проблеми потребує критичного аналізу минулого досвіду, який може допомогти вдосконалити існуючу систему зовнішньополітичних зв'язків України. Зокрема, це стосується відносин з Німеччиною, яка у 1918 р. мала значний вплив на будівництво української державності.

Стан наукової розробки проблеми. Питання зовнішньої політики гетьманату Павла Скоропадського в сучасній вітчизняній історіографії висвітлювали такі вчені: Ю. Булгаков, А. Буравченков, С. Грибоедов, Я. Калакура, В. Капелюшний, Р. Пиріг, В. Солдатенко та ін.

Метою даної роботи є аналіз відносин Української Держави гетьмана Павла Скоропадського і Німеччини в сучасній вітчизняній історіографії.

Виклад основного матеріалу. Дослідження основних напрямів зовнішньої політики гетьманату Павла Скоропадського було започатковано сучасними вітчизняними вченими на початку 1990-х рр. [3, 12, 23], а в 1994 – 1995 рр. з даної проблеми з'явилися перші кандидатські дисертації

Д.Веденеєва та Т. Заруди [2, 11]. В дисертаційних роботах було підкреслено, що Українська Держава перебувала в міжнародній ізоляції тому була змушена долати про встановлення дипломатичних відносин з країнами Четверного союзу. Серед них найважливішим напрямом зовнішньої політики визнано встановлення дружніх відносин з Німеччиною. Дослідники предметно розкрили процес становлення міністерства закордонних справ, його відділів, формування дипломатичного корпусу держави. Вчені окреслили основні питання зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних стосунків України з Німеччиною.

Наступним кроком в дослідженні даних питань стало видання «Нарисів з історії дипломатії України», «Української дипломатичної енциклопедії», енциклопедичного словника-довідника «Україна в міжнародних відносинах», а також монографії Д. Веденеєва та Будкова «Юність української дипломатії. Становлення зовнішньополітичної служби Української держави. 1917 – 1923 роки». Автори цих праць дали загальну характеристику дипломатичних відносин між Україною та Німеччиною.

Предметно дана проблема досліджена в кандидатських дисертаціях П. Барвінської [1] та В. Перепаді [18]. Зокрема, П. Барвінська вказала на те, що політика Німеччини була визначальною щодо долі української державності в 1918 р., а правовою основою цих зв'язків був Економічний договір від 23 квітня 1918 р. та Господарча угода від 10 вересня 1918 р. Вчена висвітлює процес створення Німеччиною на українських землях розгалуженої мережі своїх дипломатичних представництв. Дослідниця вважає, що політика німецького окупаційного командування в Україні була сповнена протиріч і помилок [1, с. 10-14].

В. Перепада аналізує еволюцію українсько-німецьких відносин в 1914 – 1921 рр., звертає увагу на різні підходи Німеччини та України щодо проблеми Криму, а також на становище німецьких колоністів. Значне місце в дисертації В.Перепаді відведено аналізу фінансово-економічних аспектів українсько-німецьких відносин у 1918 р. [18, с. 11-15].

Фаховий науковий аналіз зв'язків України і Німеччини дано в монографії Н. Кривець «Українсько-німецькі відносини: політика, дипломатія, економіка. 1918-1933 рр.» [13]. Дослідниця з'ясувала значення українського питання для східноєвропейської стратегії Німеччини в роки Першої світової війни. Окремий розділ її наукової праці присвячений аналізу відносин Німеччини та Української Держави. Вчена наголошує на тому, що німецький уряд вбачав в Україні джерело забезпечення власних потреб у хлібі та сировині, а також ринок збуту для товарів німецької промисловості. Н. Кривець зазначає, що Німеччина не змогла задовольнити потреби української економіки в товарах народного споживання, паливі та устаткуванні. В роботі звернуто увагу на місце кримського питання в українсько-німецьких відносинах 1917 – 1918 рр. Водночас слід зазначити, що вчена уникає від однозначної відповіді на питання, як кваліфікувати дії німецького командування на українських землях у 1918 р.

Діяльності німецької військової адміністрації в Україні у 1918 р. присвячена кандидатська дисертація Н. Кришиної [14]. Дослідниця

проаналізувала вплив німецької військової адміністрації на суспільно-політичне життя України, розкрила процес створення німцями військово-адміністративного апарату на українських землях, розглянула його взаємовідносини з керівництвом України. Вона аналізує вплив німецьких генералів на підготовку й ухвалення аграрного законодавства. Значне місце в роботі відведено висвітленню масштабів та наслідків реквізиційної політики німецького командування для України. В дисертації дана оцінка позиції німецької військової адміністрації щодо створення українських військових сил.

Плідно працює над даною проблемою й відомий вчений І. Дацків [7, 8, 9]. Дослідник детально відтворив підписання Брестського мирного договору й вихід України на міжнародну арену; ґрунтовно проаналізував процес утворення і діяльність посольств та надзвичайних дипломатичних місій; дав оцінки здобутків і прорахунків у роботі надзвичайних дипломатичних місій і делегацій на міжнародних форумах в різний період Української революції тощо [7, с. 5].

Варто відзначити й монографію В. Головченко та В. Солдатенко «Українське питання в роки Першої світової війни». Автори високо оцінюють підписання делегацією УНР мирного договору у Бресті з Центральними державами [6, с. 187]. Ініціатором та організатором державного перевороту в Україні 29 квітня 1918 р. вони вважають німецьке військове командування. Дослідники звертають увагу на те, що у травні-червні 1918 р. гетьман та його уряд знаходилися в цілковитій залежності від німецького командування [6, с. 267]. Вони доводять, що визначальним чинником у ставленні Центральних держав до гетьманського режиму залишалася його здатність виконувати умови поставок продовольства й сировини. Публічні ж декларації про рівноправні партнерські відносини різко контрастували з окупаційною практикою ставлення до України як держави-сателіта. Німеччина обстоювала лише формальний державний суверенітет України [6, с. 281].

Основні напрями політики Німеччини щодо Української Держави 1918 р. розкрито в роботах М. Держалюка [10], та О. Кураєва [15, 16, 17]. Зокрема, заслуговує на особливу увагу аналіз О. Кураєвим чинників європейської та світової політики, які вплинули на формування позицій Берліна й Відня щодо «української проблеми». Вчений визначив сфери співпадіння та розбіжностей між інтересами Центральних держав та українських національно-політичних сил. Дослідник показав домінуючу роль воєнно-політичних інтересів цих країн щодо України [16]. Фінансово-економічні аспекти українсько-німецьких відносин досліджує П. Гай-Нижник [4, 5].

Українсько-німецькі відносини висвітлює й один з найвідоміших вітчизняних дослідників гетьманату Павла Скоропадського Р. Пиріг. Він автор декількох монографій та значної кількості наукових статей з історії внутрішньої та зовнішньої політики Української держави. Зокрема, в монографії «Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією» вчений досліджує вплив німецько-австрійської окупації на форму, характер і долю гетьманату [19]. В науковій праці «Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси» проаналізовано ступінь залежності гетьмана та його

уряду від політики Німеччини. Дослідник звертає увагу на те, що в 1918 р. чітко простежується відсутність цілісної «східної» політики Німеччини, суттєві розходження з українського питання серед імперського правлячого істеблішменту, гострі протиріччя між німцями і австрійцями у ставленні до гетьманату [20, с. 181]. На думку Р. Пирого, незалежна Україна була потрібна Німеччині як повноправний суб'єкт переговорного процесу з Радянською Росією, а Україна, у свою чергу, конче потребувала захисту від більшовицької експансії [21, с. 47].

Вчений аргументовано піддає сумніву спробу авторів статті «Австро-німецьких військ контроль над територією України 1918», вміщеної в «Енциклопедії історії України», відійти від усталеної і широко вживаної оцінки військової присутності Центральних держав в Україні на завершальному етапі Першої світової війни як «окупації», уживши термін «контроль». Вчений доводить, що за короткий час перебування на території України німецьких та австро-угорських військ їхня союзницька військова допомога УНР переросла в окупацію українських земель [22, с. 29-30].

Аналіз стану сучасної вітчизняної історіографії українсько-німецьких відносин в добу гетьманату Павла Скоропадського дозволяє зробити наступні висновки.

Взаємовідносини Німеччини і Української Держави 1918 р. були надзвичайно складними і суперечливими. Значний вплив на них мали суспільно-політичні, соціально-економічні та геостратегічні чинники. Дослідники пояснюється це тим, що керівництво Німеччини не мало виробленої чіткої стратегії стосовно України. Німці часто діяли з тактичних розрахунків, що було зумовлено зовнішньополітичними обставинами і внутрішньою нестабільністю на українських землях.

Керівництво Української Держави намагалось проводити самостійний зовнішньополітичний курс, спрямований на закріплення гетьманського режиму та зміцнення позицій України на міжнародній арені.

Дана наукова проблема потребує нових підходів та подальшого дослідження. Зокрема, це стосується впливу німецького та австро-угорського командування на діяльність місцевих органів влади України у 1918 р. Переосмислення та ґрунтового аналізу чекає й діяльність німецьких економічних організацій на території України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Барвінська П.І. Українсько-німецькі відносини в 1917 – 1922 рр.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Одеський національний ун-т ім. І.Мечникова. – Одеса, 2001. – 211с.
2. Веденєєв Д. Становлення зовнішньополітичної служби України (1917 – 1920 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук / Д. Веденєєв – К., 1994. – 17 с.
3. Веденєєв Д. З досвіду побудови дипломатичної служби України // Розбудова держави. – 1993. – №3. – С. 30 – 36.
4. Гай-Нижник П.П. Фінансові аспекти Берестейського договору 1918 р. для УНР // Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917 – 1921 рр.: Матеріали Всеукраїнської наукової

конференції. Кам'янець-Подільський, 6-7 грудня 2007 р. – Кам'янець-Подільський: Оіюм., 2008. – С. 200 – 213.

5. Гай-Нижирик П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П.Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.). – К., 2004. – 430 с.

6. Головаченко В.І., Солдатенко В.Ф. Українське питання в роки Першої світової війни: Монографія. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 448 с.

7. Дацків І.Б. Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917 – 1923 рр.): автореф. дис. д-ра іст. наук: 07.00.02 / І.Б. Дацків; Дип. акад. України при М-ві закордон. справ України. – К., 2010. – 34 с.

8. Дацків І.Б. Брест 1918: європейський прорив України: [Монографія] / І.Б. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2008. – 254 с.

9. Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917 – 1923 рр.: [Монографія] / І.Б. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2009. – 520 с.

10. Держалюк М.С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917 – 1922 рр. / М.С. Держалюк. – К.: Оріяни, 1998. – 240 с.

11. Заруда Т.В. Зовнішньополітична діяльність уряду Української Держави. 1918 рік.: Дис. канд. іст. наук: 07.00.02 /Заруда Тарас Віталійович; Київський ун-т ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1995. – 189 с.

12. Заруда Т. Становлення та основні напрямки зовнішньої політики Української Держави // Останній гетьман. Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського (1873 – 1945). – К., 1993. – С. 66 – 82.

13. Кривець Н.В. Українсько-німецькі відносини: політика, дипломатія, економіка. 1918 – 1933 рр. –К.:Інститут історії України НАН України, 2008. – 322 с.

14. Кришина Н.В. Діяльність німецької військової адміністрації в Україні у 1918 році. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2006.

15. Кураєв О.О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914 – 1918) / О.О. Кураєв. – К., 2006. – 311 с.

16. Кураєв О.О. Український фактор у політиці Німеччини та Австро-Угорщини періоду Першої світової війни [Текст]: дис. д-ра іст. наук: 07.00.02 / Кураєв Олександр Олександрович; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. – К., 2006. – 499 с.

17. Кураєв О.О. Політика Німеччини й Австро-Угорщини в Першій світовій війні: український напрямок / О.О. Кураєв; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 2009. – 456 с.

18. Перепада В.В. Еволюція українсько-німецьких відносин в умовах Першої світової війни та Української революції: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В.В. Перепада; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 20 с.

19. Піриг Р.Я. Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2008. – 209 с.

20. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / НАН України. Інститут історії України. –К.: Інститут історії України, 2011. – 336 с.

21. Пиріг Р.Я. Центральна Рада й німецьке військове командування в Україні: проблеми взаємовідносин (лютий квітень 1918 р.) // Український історичний журнал. – 2007. – №2. – С. 47 – 63.

22. Пиріг Р.Я. Німецько-австрійська окупація України 1918 р.: до питання про термінологічну визначеність. // Український історичний журнал. – 2013. – №3. – С. 13 – 30.

23. Проданюк Ф.М. Дипломатія держави гетьмана Павла Скоропадського // Політика і час. – 1992. – №5 (травень). – С. 62 – 69.